

UOT 37

E.Ə.Mollayeva
Bakı Dövlət Universiteti
elzamollayeva@rambler.ru

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞ DÖVRÜNDƏ UŞAQLARIN GENDER TƏRBİYƏSİNDƏ GENDER FƏRQLƏRİNİN NƏZƏRƏ ALINMASI

Açar sözlər: *gender bərabərliyi, gender fərqləri, məktəbəqədər dövr, gender tərbiyəsi*

Məktəbəqədər yaş dövründə uşaqların gender tərbiyəsində nəzərə alınması vacib olan amillərdən biri də onlardakı anatomik-fizioloji, psixoloji fərqlərin nəzərə alınmasıdır. Oğlan və qızlarda gender fərqləri çox erkən yaşlardan özünü göstərməyə başlayır. Məktəbəqədər yaş dövründə cinsi fərqlər özünü uşaqların müxtəlif fəaliyyətlərində də büruzə verir. Bu yaş dövründə əsas fəaliyyət sayılan oyunlar zamanı istər tərəf müqabilinə, istərsə də oyuncaqlara münasibətdə bu fərqlər aydın sezilir. Oğlan və qızların məktəbə hazırlığı ilə bağlı ortaya çıxan fərqlər tədqiqatlarda özünü göstərir.

Э.А.Моллаева

УЧЕТ ГЕНДЕРНЫХ РАЗЛИЧИЙ В ГЕНДЕРНОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Ключевые слова: *гендерное равенство, гендерные различия, дошкольный возраст, гендерное образование*

Одним из факторов, который следует учитывать при воспитании детей в дошкольном возрасте, является учет анатомо-физиологических и психологических различий. Гендерные различия у мальчиков и девочек начинают проявляться в раннем возрасте. В дошкольном возрасте половые различия также порождают различные виды деятельности детей. В этом возрасте эти различия проявляются в играх, которые считаются основным видом деятельности, а также в игрушках. Различия в том, как мальчики и девочки готовятся к школе, показывают себя в исследованиях.

E.A.Mollayeva

GENDER DIFFERENCES IN THE GENDER EDUCATION OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

Keywords: *gender equality, gender differences, preschool age, gender education*

One of the factors that should be considered when raising children at preschool age is the consideration of anatomical, physiological and psychological differences. Gender differences in boys and girls begin to appear at an early age. In preschool age,

sex differences also generate different types of children's activities. At this age, these differences appear in games that are considered the main activity, as well as in toys. Differences in how boys and girls get ready for school show themselves in research.

Fiziki və əqli inkişaf sız bağlı olan yaş dövrlərinin hər birinin özünün spesifik fiziki, psixi və sosial inkişaf səviyyələri və səciyyəvi xüsusiyyətləri vardır. Hər bir yaş dövründə inkişaf prosesini düzgün idarə etmək üçün şəxsiyyətin ümumi inkişafında və formalaşmasında əsaslı rol oynayan amillərin nəzərə alınması vacib şərtidir. Şəxsiyyətin inkişafında irsiyyət, mühit və tərbiyə amilinin nəzərə alınması onun hərtərəfli formalaşmasında səmərəni daha da artırır. Bu amillər içərisində tərbiyə amili bütün dövrlərdə şəxsiyyətin formalaşmasında dominant amil kimi götürülmüşdür. Müasir dövrün elmi paradigmalardan birinə çevrilməyə başlayan gender elmi istiqaməti tərbiyə prosesində gender fərqlərinin nəzərə alınmasını aktuallaşdırdı. Bu baxımdan müəyyən yaş dövrlərində gender tərbiyəsinin aparılması günün vacib şərti kimi ortaya çıxır.

Məktəbəqədər yaş dövründə uşaqların gender tərbiyəsində nəzərə alınması vacib olan amillərdən biri də onlardakı anatomik-fizioloji, psixoloji fərqlərin nəzərə alınmasıdır. Tədqiqatçılardan T.P.Xrizman, B.E.Kaqan V.D.Yeremeyeva (1; 2; 3; 4; 5) və b. öz tədqiqatlarında oğlan və qızlarda gender fərqlərinin çox erkən yaşlardan özünü göstərməsini qeyd edirlər.

Anadan olduğu vaxtda, adətən, oğlanların bədən kütləsinin çəkisi qızlara nisbətən çox olur və qızlar üçün daha erkən və rahat yetişmə xarakterikdir. Erkən dövrdə qızlar oğlanları həm fiziki, həm də psixoloji inkişafda qabaqlayaraq oğlanlardan iki-üç ay qabaq danışır və yeriməyə başlayırlar. Bu zaman onların xəstəliklərə qarşı immunitetləri də oğlanlara nisbətən daha güclü olur. Doğulduqdan sonra qız uşaqları daha çox yatırırlar və onların ağrıya həssaslığı oğlanlarla müqayisədə aşağı səviyyədə olur. Ancaq oğlan uşaqları qarnı üstə uzanan zaman başlarını əks cinsə nisbətən daha tez qaldırırlar.

Embrion dövründə hər iki cinsdən olan uşaqlarda cinsi hormonların (testesteron və esterogen) təsiri ilə həm anatomik, həm də beynin inkişafında müəyyən əlamətlər özünü göstərməyə başlayır. Məktəbəqədər dövrdə oğlan və qızların beyinlərinin fəaliyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətləri V.D.Yeremeyeva və T.P.Xrizmanın (5) tədqiqatlarında öz əksini tapmışdır. Hələ ilk aylardan məlum olur ki, oğlan və qızların beyni eyni şəkildə fəaliyyət göstərmir. Üç ayından sonra onların hər ikisi sadə bacarıqların öyrədilməsinə müxtəlif reaksiya verirlər, belə ki, oğlanlar daha çox vizual öyrətməyə, parlaq rənglərə, hərəkət edən və yeni əşyalara, qızlar isə musiqiyə, nəvazişli sözlərə daha tez reaksiya verirlər. Qız uşaqlarında səs, təbəssüm kimi müxtəlif stimullaşdırıcı hərəkətlərə diferensiallaşdırılmış reaksiya daha güclüdür. Oğlan uşaqları öz diqqətlərini kişi cinsindən olan insanların üzündə daha çox saxlayırlar.

T.V.Bendas qeyd edir ki, artıq bir yaşından sosial stimulun seçilməsində gender sosiallaşması prosesi başlayır ki, burada qızlarda eşitmə, oğlanlarda isə görmə reaksiyası əsaslı rol oynayır (oğlanlar baxırlar, qızlar isə səslə reaksiyanı bildirirlər). Oğlanların bu reaksiyasını alim, “tədqiqedicisi”, qızlarınkini isə “kommunikativ” adlandırır (1).

Uşaqlarda beynin yetişmə sürəti də müxtəlifdir: oğlanlarda sol, qızlarda isə sağ yarımkürə yavaş-yavaş inkişaf edir. Qızların on yaşına qədər rəqəmləri daha yaxşı yadda saxlamaları, məntiqi məsələləri tez həll etmələri və nitq qabiliyyətində oğlanlardan irəlidə olmaları bununla bağlıdır. Ancaq qızlarda yaddaşın inkişafı daha tez başa çatır. Oğlanlarda zaman və məkan oriyentasiyası altı yaşda yarandığı halda, bu qızlarda hətta on üç yaşda belə hiss olunmur.

S.Biddalf qeyd edir ki, oğlanlarda sağ və sol yarımkürələr bir-biri ilə o qədər də sıx bağlı deyil. Əslində beynin sağ və sol yarımkürələri arasında yerləşən döyənəkli cisim qadınlarda kişilərə nisbətən daha qalın olur və hər iki yarımkürə arasındakı əlaqə qadınlarda kişilərə nisbətdə 30% çoxdur. Oğlanlar müəyyən problemlərin həllində, imla yazarkən ancaq bir yarımkürədən istifadə etdikləri halda, bu prosesdə qızlar hər ikisini işə salırlar. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, oğlanların beyni daha qənaətlə işləyən, daha çox seçiciliyə üstünlük verən bir sistemdir. Fəaliyyətlərin qiymətləndirilməsinə cinslərin münasibəti də müxtəlifdir, belə ki, oğlanlar üçün onların fəaliyyətinə verilən konkret qiymət vacibdirsə, qızlar üçün onların fəaliyyətini kimin və necə qiymətləndirməsi maraqlıdır.

Məktəbəqədər dövrün fiziki inkişafında da fərqlər özünü göstərir, belə ki, oğlanlar hündürlüyə tullanmada daha yaxşı nəticə göstərir və düzgün texnika nümayiş etdirirlər. Müvazinətin saxlanması ilə bağlı hərəkətləri qızlar daha yaxşı yerinə yetirirlər. Oğlanlar qızlara nisbətən daha tez qaçır, yerindən uzunluğa daha uzağa tullanırlar, onların əlləri və qaməti daha güclüdür.

Məktəbəqədər dövrdə oğlan və qızların hissi qavrama prosesində mövcud olan xüsusiyyətlərdə də fərqlər özünü göstərir.

Vizual qavrayışdakı xüsusiyyətlər onunla bağlıdır ki, oğlanlar yaşıl və sarı rəngi, qızlar isə bənövşəyi, qırmızı rəngi daha yaxşı seçirlər və ümumiyyətlə, oğlanlarda məktəbəqədər dövrdə gözlə ölçmə çox dəqiq olur. Bu dövrdə hafizənin yaranması və inkişafında da bir sıra fərqlər özünü göstərir. Qızlar həm oxuduqları, həm də eşitdikləri materialı daha yaxşı xatırlayırlar və artıq üç yaşda qızların malik olduqları söz ehtiyatı oğlanlara nisbətdə daha zəngin olur. Oğlanlarda isə diqqət qeyri-sabit olur və bir obyektə diqqətin yönəldilməsi üçün daha çox vaxt lazım olur. Bundan başqa, qızlarda informasiyanın mənimsənilməsi zamanı emosional qavrama qabiliyyəti oğlanlara nisbətən daha güclü olur və bu zaman qızlarda daha çox deduksiya (deduksiya – düşünmə prosesində ümumidən xüsusiyyə getmək), oğlanlarda isə induksiya (induksiya – düşünmə prosesində xüsusidən ümumiyyə getmək – E.M) prosesi əsas yer tutur.

Nitqin yaranması, inkişaf sürəti, danışıqda istifadə edilən sözlərin sayına görə cinslər arasındakı fərqlər özünü qabarıq göstərir, belə ki, oğlanlar qızlara nisbətən (4-6 ay) gec danışmağa başlayırlar. T.P.Xrizman, V.D.Yeremeyevanın tədqiqatlarından (5) da görmək olar ki, söz ehtiyatının zənginləşdirilməsində, daha çox söz ehtiyatına malik olmaqda və nitqin fəal, aydın başa düşülməsində qızlar oğlanları üstələyirlər. Qızlar danışıqda oğlanlara nisbətən daha tez cümlələrdən istifadə etməyə başlayırlar. Oğlan və qızların ilkin nitqinin təhlilinə görə uşaqlar iki qrupa – referensial (əksəriyyət qızlar) və ekspressiv (əksəriyyət oğlanlar) qruplara bölünür. Referensial uşaqların söz ehtiyatı daha çox ümumi isimlərdən, ekspressiv uşaqların söz ehtiyatı isə müxtəlif leksik qruplardan olan sözlərdən ibarət olur. Oğlanlar nitqlərində daha çox hərəkət bildirən (feil), qızlar isə əşyanın necəliyini bildirən (sifət, zərf) sözlərdən istifadə edirlər. Altı yaşlı uşaqların dördü biri eşitdikləri informasiyanı kifayət qədər qavraya bilmirlər və belə uşaqlar səkkiz sözdən artıq olan cümlələri anlamaqda çətinlik çəkirlər ki, bunların da 70%-ni oğlanlar təşkil edirlər.

Sürətli oxuda da qızlar üstünlük təşkil edirlər və oxu qabiliyyəti olmayan uşaqlar içərisində oğlanlar qızlara nisbətən dörd dəfə çoxdur. 3-5 yaş arası oğlanlar öz həmyaşıdları ilə söhbətdə daha fəaldır və onların daha çox rəqabət xarakteri özünü göstərir. Qızlar isə bu yaş dövründə ana ilə ünsiyyətdə daha fəal olurlar. Uşaqlarda nitqin inkişafına onların böyüklərlə ünsiyyəti təsir göstərir. Valideynlər və müəllimlər oğlanlarla danışıqda birbaşa göstərişlərdən, qızlarla isə nəvazişli sözlərdən daha çox istifadə edirlər.

Müasir tədqiqatlar cinslər arasındakı intellektual bacarıqlarda əsaslı fərqi müəyyən etməkdə çətinlik çəkirlər, belə ki, ümumi intellektual bacarıqların müəyyən edilməsi məqsədilə istifadə edilən xüsusi metodların köməyi ilə aydın olmuşdur ki, bu sahədə həm oğlanlar, həm də qızlar yüksək nəticələr göstərmişlər. Amma çalışma və tapşırıqların yerinə yetirilməsində cinslərarası fərqlər özünü göstərir və qızlar yeni olmayan, şablon xarakterli, tipik çalışmaların öhdəsindən daha uğurla gəlirlər. Oğlanlar isə axtarıclıq fəaliyyətində daha yaxşı nəticələr göstərilər. Oğlanlarda riyazi qabiliyyətin üstünlüyü özünü artıq 12 yaşdan başlayaraq göstərdiyi halda, bu fərqi məktəbəqədər dövrdə rast gəlinmir.

Oğlan və qızların məktəbə hazırlığı ilə bağlı ortaya çıxan fərqlər tədqiqatlarda özünü göstərir və araşdırmalardan aydın olur ki, qızların məktəbə həm emosional-hissi, psixoloji və intellektual hazırlığı, sosial intellekti oğlanlara nisbətən daha yaxşı olur. Artıq məktəbə qəbul zamanı qızların 2/3-də qrafik bacarıqlar, nitq, təlim tapşırıqlarının başa düşülməsi müəyyən qədər formalaşmış olur və onlarda hafizə, işgüzarlıq daha yüksək səviyyədə olur. Hər iki oğlandan biri məktəbə hazırlıqsız vəziyyətdə gəlir.

Oğlan və qızlarda motivasiyanın yaradılmasındakı cinsi fərqlər və təlim bacarıqlarının formalaşmasındakı gender spesifikliyi də bu yaş dövründə özünü büruzə verir. Oğlan və qızların məktəbə getməyə münasibətləri də fərqlidir. Belə

ki, qızlar sosial cəhətdən hər şeyə daha tez bələd olurlar, təlim fəaliyyətini olduğu kimi qəbul edirlər və onu oyun fəaliyyətinə qarşı qoyurlar. Qızlar məktəbə ancaq bilik əldə etmək üçün getmirlər, onlar həm də buna sosial uğur qazanmaq vasitəsi kimi baxırlar (valideynlərin və yaxın ətrafın onları tərifləməsi). Məktəbə gedən oğlanları artıq “böyük uşaq” olmalarını təsdiq edən sosial statusunu qazanmaları daha çox maraqlandırır və onlar təlim fəaliyyəti ilə oyun fəaliyyətini qızlar kimi bir-birindən ayırmırlar. Yeddi yaşa qədər oğlanlarda həm təlim, həm oyun motivləri fəaliyyətin əsasları kimi qəbul edilir, necə deyərlər, qızlar məktəbə ancaq oxumaq üçün, oğlanlar isə eyni vaxtda həm oxumaq, həm də oynamaq üçün gəlirlər.

Tədqiqatlar müxtəlif cinsdən olan uşaqların məktəbdə təlimin ilkin mərhələsində pedaqoji prosesə adaptasiyanın sonrakı mərhələlərə təsirini təsdiq edir. Bu mərhələdə qızların təlim fəaliyyətinə uyğunlaşması daha uğurla gedir, çünki qızlar müəllimin dediklərini daha tez anlayır, dərstdə özlərini səfərbər edə bilirlər, sakit olurlar. Məktəb təliminə hazırlıq səviyyəsi müxtəlif cinsdən olan uşaqların akademik uğurlarına da öz təsirini göstərir. Oğlanların əsas fənlər üzrə orta qiyəti 3,9 bala, qızlarınkı isə 4,3 bala bərabərdir. Birinci sinfin sonunda yorğunluq oğlanlarda qızlara nisbətən altı dəfə çox olur.

Birinci sinifdə uşaqların akademik göstəricilərinə müxtəlif psixoloji xüsusiyyətlərin təsirini asanlıqla görmək olar. Oğlanların tədris materialını mənimsəmələri həm verbal, həm də qeyri-verbal intellektdən asılı olur və onlar intellekt cəhətdən nə qədər inkişaf edirlərsə, bir o qədər də məktəbdə yaxşı oxuyurlar. Qızların akademik göstəricilərinin yüksək olmasında intellektin verbal komponentinin rolu daha böyükdür və bu da onların fənnə marağında və müəllimə emosional münasibətində ifadə olunur. Əgər tapşırıq xoşuna gəlsə, qızlar yüksək qiymət almaq üçün öz danışıq imkanlarından istifadə edirlər. Alınan nəticələri alimlər qadın və kişilər haqqında cəmiyyətdə mövcud olan stereotiplərlə əlaqələndirirlər. Kişilərin intellektual cəhətdən qadınlara nisbətən güclü olmasına dair stereotipi əsas götürən bir çox müəllimlər öz pedaqoji fəaliyyətlərində oğlanlarda intellektin, qızlarda isə sosial keyfiyyətlərin inkişafına daha çox fikir verirlər.

Oğlanların akademik inkişafı daha çox akustik yaddaşdan və sosial intellektdən asılı olur. Təlimdə az narahatlıq və həyəcan keçirən oğlan şagirdlər dərsi daha yaxşı mənimsəyirlər.

Qızlarda akademik göstəricilərə diqqətin yayınması və davranış əsaslı təsir göstərir.

T.P.Xarizmanın və V.D.Yeremeyevanın tədqiqatlarına əsasən demək olar ki, məktəbəqədər yaş dövründə oğlan və qızlarda fəaliyyətin mürəkkəb növlərinə (qavrama, anlama, yaddasaxlama, nitq) hissələrin təsiri müxtəlifdir. Oğlanlarda hissələr beyin qabığına müxtəlif hissələrinin aktivliyinə təsir edir və onlar seçici xarakterdədir. Onların beyni daha asimmetrikdir, daha çox orta beyin qabığı və

alın hissə işə düşür, gah sağ, gah da sol yarımkürə fəallaşır.

Qızlarda emosional vəziyyətə beyin çox fəal reaksiya versə də, oğlanlara nisbətən onlarda seçicilik zəifdir və beyin qabığının müxtəlif funksiyaları yerinə yetirən bütün hissələri eyni vaxtda işə düşür. Onlarda hər iki yarımkürə arasındakı informasiya mübadiləsi oğlanlara nisbətən yüksək səviyyədədir.

Oğlan və qızların emosional əks təsiri vaxta görə də fərqlidir, belə ki, oğlanlar emosional faktora qarşı qısa, amma kəskin şəkildə reaksiya verirlər.

Məktəbəqədər yaş dövründə cinsi fərqlər özünü uşaqların müxtəlif fəaliyyətlərində də büruzə verir. Bu yaş dövründə əsas fəaliyyət sayılan oyunlar zamanı istər tərəf müqabilinə, istərsə də oyunaqlara münasibətdə bu fərqlər aydın sezilir.

Oğlan və qız oyunlarının xüsusiyyətləri haqqında E.Makkobinin (4) fikirlərinə əsaslanan T.V.Bendasın (3) tərtib etdiyi cədvəldən istifadə yerinə düşür.

Oğlan və qızların oyunlarının xarakteristikası (E.Makkobiyə görə) (4)

<i>Oğlanların oyunları</i>	<i>Qızların oyunları</i>
İştirakçıların sayının çox olması	İştirakçıların sayının 2-3 nəfər olması
Daha çox küçədə keçirilməsi	Daha çox otaqda keçirilməsi
Böyük ərazini əhatə etməsi	Oyun üçün o qədər də böyük olmayan ərazinin seçilməsi
Oyun zamanı daha hərəkətli olması	Oyun zamanı daha sakit olmaları
Oyun lideri fiziki güc tətbiq etməklə öz yerini möhkəmləndirir	Oyun lideri öz yerini verbal danışıqlar yolu ilə möhkəmləndirir
Oyuncaqları “taran” yolu ilə daşıyırlar	Oyuncaqları ehtiyatla, başqa uşaqlara toxunmadan daşıyırlar
Oyun zamanı, hətta iştirakçılardan biri yıxılan zaman gülmək	Az gülmək
Bilmədən və ya qəsdən yıxılma başqa iştirakçılarda gülüş doğurur	Başqa iştirakçılara gülmürlər
Fiziki ünsiyyətin üstünlük təşkil etməsi	Toqquşmalardan və təkənlərdən qaçmaq
Oyuncaqlara görə iki dəfə çox savaşımaq (üç yaşında)	Oyuncaqlara görə iki dəfə az savaşırlar (üç yaşında)
Daha çox zarafatyana aqressiya nümayiş etdirirlər (oğlanlara qarşı)	Çox az aqressiya nümayiş etdirirlər
Oyun zamanı müsbət emosiyalarını fəal şəkildə nümayiş etdirirlər	Oyun zamanı özlərini sakit və rahat aparırlar
Dəcəlliyyənin ən yüksək həddi – 4 yaş	Belə davranış müşahidə edilməmişdir.
İki nəfər oğlan diadasında iyerarxiyanın dominantlıq – özünə tabe etdirmək xüsusiyyətinin olması	Qızları diadasında özünə tabe etdirmək dominantlığı uğrunda mübahisələrin zəifliyi
Həm fərdi, həm də qrup rəqabətinin güclü olması (oyun vaxtının demək olar ki,	Həm fərdi, həm də qrup rəqabətinin az olması (oyun vaxtının demək olar ki,

<i>Oğlanların oyunları</i>	<i>Qızların oyunları</i>
50%-ni təşkil edir)	1%-ni təşkil edir)
Qrup daxilində kollektivçiliyin yüksək olması	Qrup daxilində kollektivçiliyin o qədər də yüksək olmaması
Küçədə başqa oğlanlarla keçirilən qəhrəmanlıq oyunlarını ailəni təqlid edən oyunlara nisbətən daha çox sevirlər	Daha çox məktəb (müəllim-şagird) və ailə rollarını (ana və ata) sevirlər
Daha çox təklikdə oynayırlar	Təklikdə çox az oynayırlar
Oyun atributları – yay və ox, tapança, tüfəng, qılinc və s.	Oyun atributları – gəlinciklər, balet paltarları və həm də kişi paltarları

Oyunlar vasitəsilə hər iki cinsdən olan uşaqlarda müxtəlif yaş dövrlərində gender seqreqasiyası özünü göstərir, belə ki, bir yaşdan iki yaşa qədər bu özünü o qədər də büruzə vermir. Bu yaşda olan uşaqlar üçün birlikdə oynadığı uşağın cinsi o qədər də əhəmiyyətli deyil. Tədqiqatçı T.V.Bendas (3) qeyd edir ki, qızlar üç yaşından, oğlanlar isə bir az gec – dörd yaşından oyun fəaliyyətində gender seqreqasiyasına fikir verməyə başlayırlar. Oğlanların qızlardan ayrı oynamaq istəyi bu yaşda daha aydın hiss olunur. 3 və 5 yaşlarında uşaqlarda gender seqreqasiyasının özünü daha qabarıq göstərməsi bu faktorlarla bağlıdır: 1. Rollu oyunlara daha çox fikir verilməsi: əvvəllər oyunlarda tərəf müqabilinin hansı cinsdən olmasının o qədər də əhəmiyyəti olmadığı halda, rollu oyunlarda tərəf müqabili əsas faktora çevrilir. 2. Ünsiyyət dairəsinin genişlənməsi: daha kiçik yaşlarda uşaqlar adətən iki nəfərlik diadada oynadıqları halda, böyüdükcə onların əhatə dairəsi də genişlənir (3-4 nəfər). 3. Böyüklərdən ayrı, muxtariyyət şəklində eynicinsli qrupların kəmiyyətcə artması: yaş artımı ilə bağlı olaraq, uşaqlar daha çox böyüklərin müdaxiləsi və nəzarəti olmadan oynamağa üstünlük verirlər ki, bu zaman da gender seqreqasiyası güclənir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Бендас Т.В.* Гендерная психология / Учеб. пособие. Питер, 2006, 431 с.
2. *Биддалф С.* Воспитание мальчишек. Пер. с англ. М.: Рипол-классик, 2005, 222 с.
3. *Бендас Т.В.* Гендерные исследования лидерства // Вопросы психологии, 2000, № 1, с.87-95
4. *Массобы Е.Е.* Gender and relationships: a developmental account. American psychologist. 1990, pp.513-520
5. *Еремеева В.Д., Хризман Т.П.* Мальчики и девочки – два разных мира. СПб.: ЛИИКА-ПРЕСС, 1998, 184 с.

Redaksiyaya daxil olub 29.10.2019